

УДК 329/323.2

Демчук Д. В., ДЗ «ІНПУ ім. К. Д. Ушинського»

ПЕРСПЕКТИВИ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАВДАННЯ ЖІНОЧОГО РУХУ

Стаття присвячена вивченню та аналізу таких глобальних соціально-політичних форм участі в політичній сфері суспільства, як рухи та суспільні організації, зокрема, дослідженню типів жіночих рухів. Аналізуються різні аспекти впливу жіночих рухів на формування паритетної демократії в Україні.

Кожна держава, орієнтована на утвердження себе як демократичної, соціальної та правової, для забезпечення рівних прав і можливостей виробляє тендерну політику. Державна гендерна політика – це діяльність (або бездіяльність у разі навмисного не впровадження такої політики) державних інституцій, спрямована на здійснення та гарантування рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві. Оскільки реальне становище жінок суттєво відрізняється від становища чоловіків, то особливий наголос у структурі гендерних стратегій та їх реалізації робиться завжди на політиці щодо поліпшення становища жінок. Водночас така справедливість не унеможливує, а, навпаки, передбачає в структурі гендерної політики оновлення становища чоловіків стосовно формування гендерно-якісніших, адекватних потребам сучасності світогляду, поведінки, громадських та державних форм діяльності, долання неадекватності сприймання ними сучасних перетворень, насамперед у сфері гендеру.

Ідея паритету враховує різницю між статями, але стверджує, що вони не повинні бути перешкодою для рівного підходу до різних статей. Політичний процес не виключає соціальної нерівності людей – навпаки, без неї він втрачає будь-який сенс. Але політика вимагає рівності людей в специфічному смислі слова: рівного права їх як виборців, які голосують за власним розумом, і рівного права випробувати свої сили в ролі тих, кого обирають для участі в політичній грі. Смысл політичної участі зростає для людей в тій мірі, в якій вони розглядають свої шанси в політичній грі як небезнадійні.

Під паритетною демократією слід розуміти таку форму суспільних відносин у політико-правовій сфері, за якої жінкам гарантується рівний з чоловіками статус на підставі фактичного представництва на всіх рівнях і усіх владних структурах (визначення подане за збіркою [1, с. 28]). Введення поняття паритетної демократії в науковий ужиток пов'язано з реалізацією масштабного проекту, ініційованого в 1992 році Комітетом з питань рівності жінок та чоловіків Ради Європи.

Політичні права жінок та чоловіків посідають особливе місце як у вченні про права людини, так і в чинному, позитивному праві, оскільки забезпечують повноцінну участь громадян у суспільному житті та у здійсненні державної влади. Політична історія нашого суспільства розвивається в певному напрямі – від стану, коли стартові умови учасників політичної гри були нерівні абсолютно, до стану, коли шанси зближуються, хоча досягнення повної рівності залишається проблематичним. Формальна рівність та її досягнення – це є необхідна відправна точка, але в той же час, за думкою багатьох політологів феміністичного спрямування, вона водночас є також суттєвою перешкодою для усунення дискримінації між жінками чоловіками. Тому серед експертів з питань рівності статей більш широке розповсюдження отримала думка, що саме паритет, а не рівність є більш важливою ціллю.

Активна участь жінок в політичному процесі гальмується з різних причин. Дві головні з них – відсутність історичного досвіду політичної активності та гендерні стереотипи. Крім цього – сам зміст сучасного політичного життя, в якому все частіше політичні функції належать групі професіоналів. Переконавання деяких політиків та політологів про те, що пряма демократія сьогодні неможлива, не має під собою підґрунтя. Окрім питань, які потребують вирішення на загальнонаціональному або регіональному рівнях, ще існує велике коло питань, які можуть і повинні вирішуватися безпосередньо на місцевому або локальному рівнях, питань, які відносяться до повсякденного життя суспільства, де також порушуються права громадян. Включення проблем налагодження місцевого самоврядування до суттєвих політичних проблем є свідченням актуальності цієї проблематики. Саме тому жінки можуть бути активними.

Суттєвим протиріччям сучасної політики є протиріччя між двома критеріями, двома сторонами її існування – інституалізацією

та участю, сферою діяльності політичних професіоналів та сферою, яка є прерогативою громадян. Це дуже серйозне теоретичне питання, яке безпосередньо торкається політичних прав жінок та механізмів досягнення рівноправ'я жінок та чоловіків в політичній сфері. Воно може бути сформульоване наступним чином: на що, перш за все, орієнтуватися жінкам в своїх політичних правах – на розширення їх присутності в процесі політичної інституалізації чи на збільшення кількості жінок в процесі участі.

До 80-х років ХХ століття жіночий рух в європейських країнах демонстрував практично повну відсутність інтересу до політики. Традиційні жіночі організації вважали себе не причетними до політичної діяльності, а нові жіночі організації за мету ставили боротьбу з насильством, вважаючи владу проявом маскулінізму. Але потім змінилися як самі уявлення про зміст та суть політичної діяльності, так і ставлення жіночого руху до неї.

Основними причинами підвищення інтересу до гендерних аспектів політики в середині 80-х років і пізніше можна назвати наступні: міжпартійна конкуренція, пошук нових політичних технологій; бажання з боку політичних партій до захоплення жіночого електорату; наявність зовнішнього тиску – з боку певних неурядових жіночих організацій; наявність внутрішнього тиску – з боку жіночих секцій та активних жінок в партіях; внутріпартійні організаційні зміни. Заходи щодо залучення жінок до політики складаються з освітніх програм, професійної підготовки, позитивних дій щодо відбору жінок. Представництво жінок в органах влади є необхідною умовою, але цього не є достатньо, це ще не гарантує залучення жінок до влади. Важливою умовою є наявність жіночої мережі, під тиском якої можуть прийматися важливі рішення.

Окремою проблемою стоїть питання залучення жінок на високі керівні посади. Шляхи, які ведуть жінок до вершин влади, проаналізувавши світовий досвід, можна підрозділити на три основні напрямки.

1. Перший шлях умовно називають «азійським» (за географічною ознакою). В цьому випадку жінка стає головою держави або уряду як вдова або донька лідера країни, який загинув, частіше всього, від рук опозиції. Добровільне призначення кандидатом і наступна перемога на виборах в таких випадках багато в чому визначається повагою нації до таких жінок як членів родин загиблого лідера країни: любов та підтримка населення переноситься на цих

жінок, наприклад, Індира Ганді (Індія), Корасон Акіно (Філіппіни), Віолетта де Чаморре (Нікарагуа), Беназір Бхутто (Пакистан). Усі ці жінки виявили великі політичні здібності як президенти або голови урядів власних держав.

2. Другий шлях умовно називають «кризовим». Він виявляється тоді, коли проблеми в країні або партії зростають і виникає проблема зміни лідера. Тоді нерідко приймається нестандартне рішення – обрати на цю посаду жінку. Така ситуація виникла в Ізраїлі в 1969 році, коли прем'єр-міністром була обрана Голда Мейєр. В 1975 році складна ситуація в партії консерваторів у Великобританії стабілізувалася після обрання Маргарет Тетчер, яка в 1979 році стала головою уряду країни.

3. Третій шлях умовно називають «скандинавським» або соціал-демократичним, коли висування жінок в політичні, парламентські або державні структури здійснюється на основі системи квот. В такому випадку жінки не тільки отримують реальну можливість зайняти посаду президента або прем'єр-міністра (Мері Робінсон – Ірландія, Гру Харлем Брундтланд – Норвегія, Вігдід Фіннбогадоттир – Ісландія), займати пости міністрів (іноземних справ – Швеція, оборони – Фінляндія), але, головне, впливати на прийняття політичних рішень.

Інституалізація, тобто оформлення організацій, у тому числі жіночих, як суб'єктів суспільного життя, відбулася після виборів 1990 року. Проголошення України незалежною державою сприяло тому, що цей процес набрав особливої інтенсивності.

У ХХІ ст. забезпечення гендерної рівності стало політичним паритетним напрямком світового розвитку, яке забезпечується доланням нерівності жінок і чоловіків й забезпечення гендерного вирівнювання в усіх сферах життя. Якщо жіночий рух на своїй початковій стадії опікувався соціальним захистом, благодійністю, то з 1970 року його увага зосередилася на економічній та політичній ролі жінки у соціумі, що й спричинило потребу переосмислення моделей суспільної поведінки чоловіків і жінок, яке породило гендерну концепцію виміру соціуму поруч з класовою і расовою. Виходячи із стратегії жіночого руху, якої дотримувалися у ХХ ст. і яка виявила свої недоліки вже у 80-х роках, зокрема відокремлення жіночих проблем від соціальних і дистанціювання від чоловічих проблем, жіночі організації усвідомили важливість гендерного підходу (гармонійних відносин між статями) до реформування суспільства.

Концепція гендеру, оформлена у 1990 р. І підтримана програмами соціальними і культурними у рамках ООН («Гендер у розвитку»), займає важливе місце у становленні суспільства рівних можливостей для жінок і чоловіків. Концепція виходить з того, що хоча чоловіки і жінки біологічно різні, існують й інші соціально-культурні розбіжності між статями, що склалися історично. Впровадження поняття гендеру і його використання стосовно аналізу проблем дискримінації щодо жінок обумовлено переконаннями, що повноцінний розвиток не може здійснюватися без участі жінки в суспільному процесі в усіх його сферах, поняття рівності, правосуддя не є виключно поняттями чоловічого суспільства [4, с. 76].

У роки, що безпосередньо передували проголошенню незалежності та в перші роки становлення української державності важливого значення набуло усвідомлення людьми власної національно-культурної ідентичності. Ідеї національного відродження, державної незалежності у той час були єдиною альтернативою комуністичній ідеології. Тому перші жіночі організації демократичного спрямування формувалися під загальним впливом національно-визвольних ідей, вбачаючи як пріоритетні завдання своєї діяльності – побудову незалежної української держави, відродження українських звичаїв та традицій. У подальшому національна парадигма вже не відіграла домінуючої ролі у жіночому русі, а створена згодом мережа жіночих організацій характеризувалася значною плюралістичністю ідеологічних спрямувань, різномислення і різноманітністю ідеологій, намірів та завдань.

З 1991 р. розпочався другий етап жіночого руху. Головною його особливістю був внутрішній саморозвиток жіночих організованих груп. Вони різнилися теоретичною основою, головними завданнями та методами діяльності. Відсутність у жінок досвіду формування власних ланок у громадянському суспільстві вплинула на структурні характеристики таких організацій. Вони будувалися за принципом централізму, формального залучення до роботи значної кількості жінок у рамках однієї організації, відсутності тісного безпосереднього зв'язку між членами, нав'язливого підкреслювання організаційної незалежності. Це призводило до небажання тісно співпрацювати з іншими жіночими організаціями і дистанціювання між ними. Організації відрізнялися за своїм культурним потенціалом, різноплановістю ціннісних орієнтацій, пристосуванням до різномислення та ін.

Перший Всеукраїнський з'їзд жіночих організацій, що відбувся в лютому 1994 р., відкрив якісно новий третій етап жіночого руху. Це – етап відкритості до співпраці та взаємодії жіночих організацій, об'єднання зусиль у розробці стратегії щодо відстоювання інтересів жінок. Об'єктивно лише з цього часу можна стверджувати про існування осмисленого українського жіночого руху як сукупності жіночих організацій і прагнення їх до взаємодії. Вони починають, по-перше, розглядати будь-яку соціальну проблему з точки зору жінок, їхніх інтересів, по-друге, висувати завдання про зміну тих соціальних умов, які генерують та відновлюють дискримінаційні механізми щодо жінок. Шукаючи шляхи до співпраці, до утвердження гендерних принципів у всіх сферах життєдіяльності особи, жіночі організації своїми акціями та ініціативами підтверджують прихильність загально-цивілізаційним цінностям і через участь в роботі міжнародних конференцій, форумів, реалізацію міжнародних програм та проєктів, співпрацю з міжнародними організаціями, фондами, переконують світову громадськість, що Україна не є національно ізольоване суспільство.

Жіночий рух цього періоду розвивався в новому просторі “третього сектору», серед інших громадських і неурядових організацій, що виникали паралельно з жіночими та формували горизонтальні структури, горизонтальні зв'язки, які, можливо, з часом набудуть якості громадянського суспільства.

IV Всесвітня конференція зі становища жінок (Пекін, 1995) та участь жіночих організацій України в її діяльності суттєво вплинули як на розвій самого руху, так і трансформацію свідомості жінок. Жінки стали значно активніше засвоювати технології соціального партнерства у взаємовідносинах зі структурами влади та партнерами по “третьому сектору», вчилися укладати спеціальні угоди і створювали ланцюги громадянських ініціатив. Причому з найгостріших соціальних проблем, на вирішення яких у держави не вистачає ні сил, ні доброї волі. Це такі проблеми, як насилля, включаючи насилля в сім'ї та звалтування, дитяча безпритульність, наркоманія, торгівля жінками й дітьми і т. п.

Сьогодні в Україні жіночі організації впливають на вдосконалення законодавства та механізмів щодо поліпшення становища жінок, прагнуть суспільного визнання організованого жіночого руху як важливого державотворчого чинника. Жінки рядом акцій заявили про себе як реальну силу. І все ж слід визнати, що ця громадсько-

політична сила ще молода, багато в чому неформована. Вона стоїть перед рядом завдань, серед яких першочерговими є:

- формування ідеології жіночого руху України;
- утвердження жіночого руху як суб'єкта соціального й політичного творення.

З кожним роком зростає кількість та чисельний склад сучасних жіночих організацій. Згідно з цільовими установками, формами діяльності та впливом на розвиток жіночого руху і українське суспільство в цілому умовно можна виділити чотири групи жіночих організацій.

– Традиційні жіночі організації – це такі жіночі організації, які можна визначити як історичні або традиційні. Вони відродилися на ґрунті тих жіночих організацій, що діяли в різні історичні періоди і на різних теренах України. В цю групу увійшли організації, які стоять на різних ідейних позиціях, а часом навіть і на діаметрально протилежних, що є свідченням драматизму історії української державності.

– Соціально-орієнтовані жіночі організації – це такі жіночі організації, які є соціально орієнтованими. Їх створення було відгуком на гострі соціальні проблеми, викликані змінами, що зачепили домінантні підвалини людського буття після розвалу Радянського Союзу.

У міжнаціонального жіночого руху України тепер також є свій голос – 24 вересня на конференції в Харкові за ініціативою жіночої єврейської організації «Проект Кешер» була встановлена Всеукраїнська міжнаціональна жіноча конфедерація. Конфедерація об'єднує суспільні жіночі і міжнаціональні об'єднання на всій території України і є єдиним суспільним жіночим об'єднанням загальнодержавного значення. Її головне завдання – виражати об'єднаний голос жіночого міжнаціонального руху в Україні, впливати на те, що відбувається, доносити до уряду і громадськості думку єдиного жіночого руху. На запрошення «Проекта Кешер» в роботі конференції взяли участь представники 12 організацій, що представляють міжнаціональні об'єднання Львова, Рівно, Луцька, Черкас, Кіровограда, Вінниці, Дніпропетровська, Євпаторії, Запоріжжя, Макіївки, а також Харківської і Донецької областей – всього 22 людини. «Проект Кешер» виступив з ініціативою про створення жіночих об'єднань на території України, Росії і Білорусі [3].

Цього року розвиток жіночих міжнаціональних об'єднань став пріоритетним напрямом в діяльності «Проекту Кешер», тому в більшості груп, які входять в «Проект Кешер» на території СНД (а їх сьогодні більше 150), ведеться активна робота по налагодженню контактів з громадськими, правозахисними і національними організаціями для формування єдиних об'єднань, які згодом представлятимуть інтереси і права громадськості [3].

Усі ці кроки дійсно є важливими та адекватними сучасним реаліям, але, як вважає Н. Шевченко, справжньої гендерної рівності (гендерного балансу) в сучасному українському суспільстві ще не досягнуто. Попри реалізацію проектів ПРООН «Гендер у розвитку» і активізацію жіночих організацій, фактична нерівність жінок і чоловіків поглиблюється. Представлені звіти по лінії ООН засвідчують досягнення Україною базової гендерної рівності (рівність прав у освіті, охороні здоров'я, можливості вести здоровий спосіб життя, участі в політичному житті). В той час жінки у більшій мірі потерпають від соціально-економічних проблем. Наприклад, перепис населення в Україні засвідчив: жінки в Україні складають 54 % її населення. Однак жінки складають й більшість серед тих, хто потребує роботи [2, с. 160].

Таким чином, проблема недостатньої терпимості, толерантність і взаєморозуміння зараз є дуже гострою в нашому суспільстві, тому тільки активні сумісні кроки зможуть поліпшити ситуацію і зробити наш мир краще і безпечніше для всіх нас. На Саміті тисячоліття (вересень 2000 року) главами держав-учасниць було визначено основні загальнолюдські цінності, які повинні бути в центрі уваги всіх країн світу. Серед них ключовою є рівність жінок і чоловіків. Досягнення гендерної рівності, втілення її в систему суспільних відносин, в усі сфери соціального життя, здійснення на її основі належного громадського й державного управління – це потужний резерв для прогресу, здобутків, відтворення ресурсного потенціалу держави.

Бібліографічний список

1. Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України. – Х., 1997. – 139 с.
2. Шевченко Н. Гендерний вимір світової політики у «Пакті У розвитку тисячоліття» (2000-2015 рр.) та завдання утвердження паритетної демократії / Н. Шевченко // Політичні науки. Правознавство. – 2007. – Том 69, випуск 56. – С. 159-168.

3. www.jewukr.org
4. Empowerment Through People, Program and Institutions. A Report of the FACETS – Washington, 1997; Gender and Development. A representative selection of Articles from recent issues of this international Journal. – Washington, 1998, 342 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.05.2012

Статья посвящена изучению и анализу таких глобальных социально-политических форм участия в политической сфере общества, как движения и общественные организации, в частности, исследованию типов женских движений. Анализируются различные аспекты влияния женских движений на формирование паритетной демократии в Украине.

The article is devoted to study and analysis of such global socio-political forms of participating in political sphere of society, as movements and public organizations, in particular, to research of types of woman movements. The different aspects of influence of woman movements on forming of parity democracy in Ukraine are analysed.